

PROJEKT BUDOWLANY

FAZA OPRACOWANIA

ARCHITEKTURA + BADANIA HISTORYCZNE

BRANŻA

INWESTOR: SKARB PAŃSTWA –
SĄD REJONOWY W ŻAGANIU
ul. Szprotawska 3
68-100 Żagań

NAZWA INWESTYCJI: WYMIANA STOLARKI DRZWIOWEJ
W BUDYNKU SĄDU REJONOWEGO W ŻAGANIU

ADRES INWESTYCJI: ul. Szprotawska 3
68-100 Żagań

**ARCHITEKTURA:
PROJEKTANT :** mgr inż. arch. Dorota Klimorowska
UPR. BUD. LOIA/35/2010
LU0151

PODPIS

Dorota Klimorowska
mgr inż. arch.
uprawnienia budowlane
do projektowania bez ograniczeń
w specjalności architektury
m. ewid. LOIA/35/2010

**BADANIA
STRATYGRAFICZNE:** mgr Tomasz Filar

PODPIS

DATA OPRACOWANIA: Zielona Góra, grudzień 2017 r.

WSZELKIE PRAWA AUTORSKIE ZASTRZEŻONE

My wyżej podpisani, po zapoznaniu się z przepisami ustawy z dnia lipca 1994 r.- Prawo Budowlane (Dz. U. z 2003 nr 207 poz. 2016 z późn. zm.) oświadczamy że niniejszy projekt budowlany został sporządzony zgodnie z obowiązującymi przepisami oraz zasadami wiedzy technicznej.

ZAWARTOŚĆ OPRACOWANIA

1.	Strona tytułowa, Spis zawartości, Opis techniczny - opis stanu istniejącego, prace budowlane	<u>str. 1 - 4</u>
2.	Dokumentacja Badań stratygraficznych i konserwatorsko technologicznych przeprowadzonych wewnątrz budynku dawnej Kamery książęcej, kamienicy położonej przy ul. Żeromskiego 19 w Zielonej Górze	<u>str. 1 – 29</u>
3.	Załącznik fotograficzny istniejących drzwi	<u>str. 1 – 3</u>
4.	Uprawnienia	<u>str. 1 – 3</u>

CZEŚĆ RYSUNKOWA

1.	RZUT KONDYGNACJI 2 PIĘTRA	rys. A-01
2.	DRZWI – WIDOK I PRZEKRÓJ	rys. A-02

**OPIS TECHNICZNY
DO PROJEKTU
BUDOWLANEGO
WYMIANY STOLARKI
DRZWIOWEJ**
1.
PRZEDMIOT INWESTYCJI

Przedmiotem inwestycji jest: Wymiana drzwi wewnętrznych na 2 piętrze (poddasze) w budynku głównym Sądu Rejonowego w Żaganiu – dawnej Kamery książęcej.

Żagań, ulica Szprotawska 3, działka nr 968, obręb 0002, jednostka ewidencyjna 081002_1 Żagan, gmina Żagań, powiat Żagański, województwo Lubuskie.

1.A.
LOKALIZACJA

**2 OPIS OGÓLNY STANU
ISTNIEJĄCEGO**

Na 2 piętrze (poddaszu) znajdują się sale rozpraw, gabinety sędziów, gabinety administracji sądowej oraz pomieszczenia pomocnicze.
Wg opracowania historycznego (dołączone w całości do opracowania) 1913 roku wybuchł pożar który zniszczył doszczętnie dach oraz górną kondygnację co pozwala ustalić, że istniejąca stolarka drzwiowa pochodzi najprawdopodobniej z lat 20 XX wieku. Obecnie drzwi i ościeża wykonane są z drewna sosnowego są oczyszczone z farby i pokryte lakierem bezbarwnym. Drzwi w pomieszczeniu archiwum są jedynymi na której pozostawiono farbę. W holu 2 pietra drzwi do pomieszczenia socjalnego oraz do drugiej części holu są z wykonane w okleinie bukowej. Podsumowując stan obecny brakuje spójności i jednorodności w stolarce drzwiowej 2 piętra.

3.
**ZAKRES PRAC
REMONTOWYCH.**

- demontaż istniejących ościeży i drzwi
- przygotowanie otworów drzwiowych pod montaż nowych drzwi i ościeży
- montaż nowych drzwi i ościeży

4.
**NOWE DRZWI I
OŚCIEŻNICE**

Nowe drzwi i ościeża zostaną wykonane z drewna litego – dębiny, na wzór istniejących drzwi , które znajdują się w pomieszczeniu archiwum sądowego.

W/w drzwi zostaną pozostawione w pomieszczeniu archiwum jako „świadek historii”. – załącznik graficzny – rysunek A-2. Kolorystyka drzwi naturalna dębina pokryta bezbarwnym lakierem lub olejem z okuciami i klamkami wykonanymi w mosiądzu.

**WOJEWÓDZKI URZĄD
OCHRONY ZABYTKÓW**
w ZIELONEJ GÓRZE
65-063 Zielona Góra, ul. Kopernika
tel. 068 324 73 90, 068 324 73 91
tel./fax 068 325 73 91

5. **OCHRONA** **KONSERWATORSKA.**

Budynek Sądu Rejonowego znajduje się w Klasycystycznym pałacu dawnej Książęcej Kamery, który wpisany jest do rejestru zabytków pod numerem L-480/A, ponadto do rejestru zabytków w księdze B wpisany jest wystrój i wyposażenie budynku. Budynek podlega ochronie konserwatorskiej.

6. **PRZYSTOSOWANIE DLA** **OSÓB** **NIEPEŁNOSPRAWNYCH.**

Przystosowanie budynku do korzystania przez osoby niepełnosprawne nie jest przedmiotem projektu. Szerokość drzwi pozwala na przemieszczanie się osób niepełnosprawnych

7. **CHARAKTERYSTYKA** **EKOLOGICZNA.**

Przyjęte w projekcie rozwiązania techniczne eliminują ujemny wpływ inwestycji na środowisko przyrodnicze, zdrowie ludzi i inne obiekty budowlane.

7.1 **Utylizacja odpadów:**

Wszystkie odpady powstałe w czasie prac budowlanych wymiany stolarki drzwiowej zostaną przetransportowane na miejskie wysypisko śmieci.

OPRACOWAŁ:
arch. Dorota Klimorowska

Dokumentacja

badzeń stratygraficznych i konserwatorsko technologicznych przeprowadzonych, wewnątrz budynku dawnej Kamery książęcej, ob. siedziby Sądu Rejonowego w Żaganiu, woj. lubuskie.

Zlecniodawca:

Sąd Rejonowy w Żaganiu
ul. Szprotawska 3. 68-100 Żagań

Wykonawca:

mgr Tomasz Filar
Dyplomowany Konserwator Dziej Sztuki
Dyplom UMK nr 2064
specjalizacja - konserwacja kamienia,
elementów i detali architektonicznych
ul. Technologów 13/8 65-115 Zielona Góra

Zielona Góra 2017

Na zlecenie Sądu Rejonowego w Żaganiu wykonano badania stratygraficzne nawarstwień malarskich i tynkarskich występujących w obrębie ścian, sklepień głównej klatki schodowej oraz holi i korytarzy na kondygnacjach budynku sądu.

Badania w okresie luty - marzec 2017 prowadził:

Dyplomowany Konserwator dzieł Sztuki **mgr Tomasz Filar** przy udziale

Historyk Sztuki **mgr Mai Błażejewskej**

Opracowanie historyczne przygotowała: Historyk Sztuki **dr Katarzyna Adamek Pujszo**

Badania mikrochemiczne próbek nawarstwień malarskich wykonał:

Dyplomowany Konserwator Dzieł Sztuki **mgr Michał Błażejewski**

Zawartość opracowania:

1. Opracowanie historyczne.
2. Kalendarium historyczne działań przy obiekcie.
3. Stan zachowania obiektu.
4. Badania stratygraficzne.
  - 4.1. Cel oraz zakres badań.
  - 4.2. Wyniki badań.
  - 4.3. Wnioski.
5. Wyniki badań mikrokrytaloskopowych i mikrochemicznych pobranych próbek nawarstwień malarskich.
6. Dokumentacja rysunkowa.
7. Dokumentacja fotograficzna.

BUDYNEK KAMERY KSIĄŻĘCEJ, OB. SĄD REJONOWY W ŻAGANIU
– OPRACOWANIE HISTORYCZNE

Omawiany obiekt usytuowany jest w prawobrzeżnej części miasta Żagania, we wschodniej części zespołu staromiejskiego, na południowo-wschodnim krańcu historycznego Nowego Rynku (niem. neue Ring, od 1875 r. Ludwigsplatz, ob. Pl. Słowiański). Elewacją frontową (zachodnią) budynek zwrócony jest w kierunku Pl. Słowiańskiego, elewacją południową – w kierunku ul. Szprotawskiej i pałacu książęcego, elewacja wschodnia zaś zlicowana jest z murem miejskim, dochodzącym pierwotnie aż do elewacji północnej (frontowej) pałacu. (il. 1-2).

Jest to obiekt murowany, wzniesiony na rzucie podkowy, dwukondygnacyjny, kryty dachem mansardowym z lukarnami, neoklasycystyczny. Fasada pięcioosiowa, przepruta prostokątnymi otworami umieszczonymi na osi, w partii cokołu boniowana, z dostawionym centralnie portykiem pseudotoskańskim w wielkim porządku, zwieńczonym trójkątnym szczytem. Okna piętra w prostokątnych profilowanych opaskach, zwieńczone trójkątnymi naczółkami, pod oknami prostokątne podokienniki. W polu szczytu fasady herb książąt żagańskich Bironów. Elewacja boczna (południowa) dziewięcioosiowa, z jednoosiowym ryzalitem środkowym, przepruta otworami umieszczonymi na osi, w partii cokołu boniowana. Otwory okienne opracowane analogicznie jak w elewacji frontowej, jednakże obok pojedynczych naczółków trójkątnych występują również segmentowe w układzie parzystym. Elewacja wschodnia trójosiowa, przepruta nieregularnie rozmieszczonymi otworami zamkniętymi łukiem pełnym, umieszczonymi w płaskich opaskach z kluczem. Do elewacji północnej dostawiona murowana parterowa dobudówka o boniowanej elewacji, dwuosiowa, z wjazdem od północy, zamkniętym wrotami, kryta dachem mansardowym.

W dotychczasowych opracowaniach jako nazwę historyczną obiektu podaje się siedzibę administracji książęcej¹, Kamery Książęcej² lub urzędu książęcych dóbr ziemskich³, jako czas jego

---

1

STANISŁAW KOWALSKI, *Zabytki Środkowego Nadodrza: Katalog architektury i urbanistyki*, Zielona Góra 1976,

s. 287.

² IDEM, *Zabytki województwa zielonogórskiego*, Zielona Góra 1987, s. 243; IDEM, *Miasta Środkowego Nadodrza dawniej: Historia zapisana w zabytkach*, Zielona Góra 1994, s. 224; IZABELA ZALESKA, *Żagań, Sąd Rejonowy/dawna siedziba Kamery Książęcej*, karta ewidencyjna biała, Zielona Góra 2000 (Wojewódzki Urząd

powstania – koniec XVIII w., a styl budowy – klasycyzm⁴, jedynie w katalogu zabytków Śląska wydanym przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie podaje się, iż jest to budowla „późnobarokowa, z elementami klasycystycznymi”, zbudowana około 1800 r.⁵ Autorka niniejszego opracowania w swej publikacji na temat działalności kulturowej książąt żagańskich z rodziny Bironów datowała powstanie zabytku na ostatnie lata panowania księcia Piotra Birona (około 1795 r., nie później niż w 1799 r.), zwracając jednakże uwagę, iż istniejąca forma architektoniczna niekoniecznie pochodzi z okresu jego budowy, bowiem w 1913 r. budynek uległ zniszczeniu w wyniku pożaru, następnie w 1920 r. został odbudowany i w tej postaci przetrwał do czasów obecnych⁶.

*

Na podstawie zachowanych materiałów nie jest możliwe dokładne odtworzenie historii powstania omawianego obiektu. Wiadomo, iż teren przeznaczony pod jego budowę był jeszcze około 1750 r. niezabudowany, co pokazuje mapa miasta autorstwa Christiana Friedricha von Wrede. (il. 3).

Najstarsza znana informacja pośrednia na temat interesującego nas budynku pochodzi z roku 1802. Wówczas to wspomina się o częściowej rozbiórce muru miejskiego, biegnącego od „domu pańskiego” (niem. Herrenhaus) w kierunku pałacu⁷. Sąsiedztwo muru miejskiego i rezydencji książęcej bez wątpienia wskazują, iż wzmianka ta dotyczy obecnego budynku Sądu Rejonowego, bowiem mur miejski, o którym mowa, biegł w kierunku elewacji frontowej (północnej) siedziby książęcej, co pokazuje rzut poziomy parteru pałacu sprzed 1795 r., wykonany przez mistrza murarskiego Johanna Gottlieba Feller⁸.

Jak podaje w 1843 r. Dorota z Bironów Talleyrand, późniejsza księżna żagańska, w omawianym obiekcie, czyli „domu pańskim” (...) *mieszkał wcześniej rządca generalny mego ojca*⁹, tj. księcia kurlandzkiego Piotra Birona, księcia żagańskiego w latach 1786-1800. Z uwagi na fakt, iż urzędnik ten pełnił jednocześnie funkcję generalnego pełnomocnika księcia można przypuszczać, iż przeznaczona dla niego odrębna siedziba powstała najprawdopodobniej około 1795 r., bowiem do tego czasu rezydował on w północno-zachodniej części pałacu

---

Ochrony Zabytków w Zielonej Górze); *Zabytki sztuki w Polsce: Śląsk*, SŁAWOMIR BRZEZICKI, CHRISTINE NIELSEN (red.), Warszawa 2006, s. 1103.

³ HANNA FARYNA-PASZKIEWICZ, MAŁGORZATA OMILANOWSKA, ROBERT PASIECZNY, *Atlas zabytków architektury w Polsce*, Warszawa 2003, s. 202.

⁴ ST. KOWALSKI, *Zabytki Środkowego...*, s. 287; IDEM, *Zabytki województwa...*, s. 243; IDEM, *Miasta...*, s. 224-225; I. ZALESKA, *op.cit.*; H. FARYNA-PASZKIEWICZ, M. OMILANOWSKA, R. PASIECZNY, *op.cit.*, s. 202.

⁵ *Zabytki sztuki...*, S. BRZEZICKI, CH. NIELSEN (red.), s. 1103.

⁶ KATARZYNA ADAMEK-PUJSZO, *Działalność kulturowa książąt żagańskich Bironów (1786-1862)*, cz. 1., Zielona Góra 2007, s. 146, 148.

⁷ JOSEPH STENZEL, *Die Wasser-Fluth im Monat Junius 1804*, Sagan [s.a.], s. 277.

⁸ Reprodukcyj rzutu w: K. ADAMEK-PUJSZO, *op.cit.*, s. 101, il. 3.1.

⁹ *Aus der Chronik der Herzogin von Dino 1840-1862*, FÜRSTIN ANTON RADZIWILL (Hrsg.), Berlin [s.a.], s. 120.

książęcego na parterze, co poświadcza wspomniany rzut poziomy pałacu J. G. Fellera¹⁰.

Zachowana ikonografia wskazuje, iż budynek, w którym rezydował rządca książęcy, wzniesiono jako późnobarokowy, murowany, dwukondygnacyjny, o pięcioosiowej elewacji frontowej i dziewięcioosiowej elewacji bocznej; elewacje te, przeprute otworami na osi, posiadały rozczłonkowanie w postaci lizen, między oknami parteru i piętra umieszczone były zdwojone prostokątne płyciny, zaś wejście główne zaakcentowano trójkątnym szczytem. (il. 4). Autor projektu architektonicznego nie jest znany, można jedynie stwierdzić, iż na tle całej działalności architektonicznej Piotra Birona jako księcia żagańskiego realizację tę pod względem stylowym uznać należy za raczej zachowawczą, w odróżnieniu od innych przejawów działalności architektonicznej tego księcia w omawianym okresie.

Z roku 1812 pochodzą najstarsze znane wiadomości, dotyczące układu funkcjonalnego siedziby generalnego pełnomocnika. Zawiera je inwentarz wyposażenia ruchomego, spisany w styczniu tego roku, stanowiący część jednostki archiwalnej pt. *Acta betreffend die Wohnung des General Bevollmächtigten d. a. 1828*, znajdującej się w zasobach Archiwum Państwowego w Zielonej Górze (zespół: Archiwum książąt żagańskich, sygn. 242). W oparciu o wspomniany dokument należy zatem stwierdzić, iż na parterze mieściły się cztery pomieszczenia, tj. jadalnia, tzw. zielona izba, tzw. żółta izba, sklepiona oraz kuchnia, na piętrze natomiast – tzw. zielona izba, izba „wytapetowana na niebiesko”, z oknami podwójnymi (zimowymi) i niebieskimi roletami, jadalnia, gabinet do pracy tajnego radcy, izba sekretarza, pomieszczenie dla służby, sień i korytarz. Z kolei zawarty w tej samej jednostce inwentarz z 1828 r. wymienia następujące wnętrza na parterze: „wielką żółtą izbę narożną”, „zieloną izbę przechodnią”, „sklepioną izbę sąsiednią” z dwoma oknami podwójnymi, „wielki skład sklepiony z drzwiami żelaznymi”, „mały skład tylny”, „mały skład przedni”, sień, kuchnię, izbę przy kuchni oraz izbę służby, na piętrze natomiast: „górny” gabinet do pracy, pokój przyległy, komórkę, przedpokój, „wielką izbę narożną”, „niebieski pokój wizytowy”, izbę mieszkalną, sypialnię, sień, izbę dla służby oraz pokój „dolny” z szafą na akta urzędowe.

Zapewne w czasach księżnej żagańskiej Doroty z Bironów Talleyrand (1844-1862) zaprzestano stosowania nazwy „dom pański”, na co wskazuje mapa parku książęcego w Żaganiu, opublikowana w 1858 r. (il. 5); odtąd aż po lata 20. XX w.¹¹ używano określenia „budynek Rządu Książęcego” (*Herzogliche Regierung* lub *Herzogliches Regierungs-Gebäude*), co świadczy o tym, iż przeniesiono tu siedzibę tego najważniejszego książęcego urzędu, sprawującego nadzór

¹⁰ K. ADAMEK-PUJSZO, *op.cit.*, s. 101, 146.

¹¹ Por. Archiwum Państwowe w Zielonej Górze (dalej jako APZG), zespół: Archiwum Książąt Żagańskich (dalej jako AKŻ), *Gmach Zarządu Książęcego (Herzogliche Regierung)*, sygn. 750 oraz *Heimathbüchlein des Kreises Sagan*, Sagan 1930, s. 113.

administracyjny nad całym lennem, w czasach księżnej żagańskiej Wilhelminy z Bironów (1800-1839), a zapewne także jej poprzednika, ulokowanego w odrębnym budynku¹². Na polecenie księżnej Doroty przeniesiono tu również Książęcą Izbę Skarbową (*Rent-Kammer*), która w okresie panowania Piotra Birona i księżnej Wilhelminy funkcjonowała w południowej części zachodniego skrzydła pałacu na parterze¹³.

Nie wiadomo, jak przedstawiał się układ funkcjonalny budynku w epoce księżnej żagańskiej Doroty, nie są również znane żadne przekazy na temat prowadzonych wówczas robót budowlanych lub remontów bieżących.

W przededniu I wojny światowej wykonano rzuty poziome wszystkich kondygnacji obiektu¹⁴. Na ich podstawie wiadomo, iż układ parteru przedstawiał się następująco: na prawo od usytuowanej centralnie sieni, a zatem w części południowej, cały trakt wyznaczały cztery pomieszczenia, które użytkowały Rząd Książęcy oraz Urząd Skarbowy, za sienią, tj. w części wschodniej parteru, ulokowane były pokój służbowy książęcego mistrza budowlanego, Urząd Budowlany, klatka schodowa i archiwum, natomiast na lewo od sieni, tj. w części północnej – pokój mieszkalny i pomieszczenie z wydzielonym ustępem. Całe piętro zajmował apartament mieszkalny książęcego pełnomocnika generalnego i dyrektora Kamery Książęcej, w skład którego wchodziły: umieszczona centralnie sień, na przedłużeniu której od frontu znajdował się salon, położone po prawej stronie sieni gabinet, pokój, stołowy, sypialnia i ubieralnia, położone po lewej stronie sieni pokój gościnny, pomieszczenie bez nazwy oraz mieszkanie ogrodnika, a także usytuowane za sienią przedpokój, kuchnia, spiżarnia i ubikacja. W dostawionej do budynku głównego od północy parterowej dobudówce z przejazdem mieściły się: kuchnia, pokoik, pralnia, centrala telefoniczna, remiza oraz skład dziczyzny. (il. 6-7)

W latach poprzedzających wybuch I wojny światowej w obiekcie prowadzono prace, na których wykonanie wydano w okresie od 1 kwietnia 1909 do 1 kwietnia 1914 r. ponad 22.600 Mk.¹⁵ Ich zakres jest bliżej nieznany, w części mógł on dotyczyć wykonania potwierdzonych w początkach 1914 r. „nowej bocznej klatki schodowej” (*neue Nebentreppenhaus*) oraz „nowej głównej klatki schodowej” (*neue Haupttreppenhaus*), które wzmiankuje kosztorys odbudowy

¹² Około 1805 i jeszcze w 1818 r. wśród książęcych budynków administracyjnych wymienia się osobno dom pański (*Herrenhaus*) i siedzibę Rządu Książęcego (*das Regierungs-Gebäude* lub *Herzogliche Regierungshaus*) (por. J. STENZEL, *op.cit.*, s. 277 i CHRISTIAN FRIEDRICH EMANUEL FISCHER, *Geographisch-statistisches Handbuch über Schlesien und die Grafschaft Glatz*, Bd. 2, Breslau-Jauer 1818, s. 393).

¹³ Obecność Książęcej Izby Skarbowej w pałacu potwierdzają rzut parteru J. G. Fellera sprzed 1795 r. oraz inwentarz pałacu z 1822 r., nie potwierdza jej już natomiast inwentarz z 1853 r. (K. ADAMEK-PUJSZO, *op.cit.*, s. 121, 237, 245).

¹⁴ APZG, AKŻ, *Herzogliches Regierungs-Gebäude zu Sagan. Warmwasserheizung u. Warmwasserbereitung, 1914*, sygn.323.

¹⁵ APZG, AKŻ, *Aufstellung der seit 1.4.1909 bis 1.4.1914 für Gebäude des Thronlehns Sagan verausgabten Gelder*, sygn. 360.

budynku Rządu Książęcego, sporządzony przez Paula Ludwiga i datowany 3 marca 1914 r.¹⁶, względnie robót rozbiórkowych i zabezpieczających po pożarze, do którego doszło dnia 22 grudnia 1913 r.

Wspomniany pożar z 1913 r., który wybuchł na piętrze, „zniszczył doszczętnie” dach oraz całą wspomnianą górną kondygnację budynku, wnętrza na parterze miały natomiast pozostać nienaruszone, jak informowała ówczesna prasa regionalna¹⁷.

Odbudowę zakończono dopiero w 1919 r.¹⁸ W jej następstwie dotychczasowy wystrój elewacji (il. 8-9) zmieniono na obecnie istniejący, neoklasycystyczny (il. 10). Autor projektu architektonicznego nie jest znany. W Archiwum Państwowym w Zielonej Górze zachowały się rzuty elewacji odpowiadające stanowi obecnemu¹⁹, nie są one jednakże opatrzone nazwiskiem wykonawcy.

Jak wynika z zachowanych akt²⁰ w latach 1919-1920 realizowano prace we wnętrzach. W istniejącej korespondencji mowa jest o zamówieniu na wykonanie „schodów dolnych na piętro na sklepionych stropnicach i podestach z dwoma prostymi biegami z trzykrotnie klejonymi sosnowymi stopniami i spocznikami” (*1 Stück untere Etagentreppe auf gewölbten Kappen und Podesten mit 2 geraden Läufern mit dreimal verleimten kiefern Tritt- und Setzstufen*), „schodów na piętro wg rysunku, trójramiennych” (*eine Etagentreppe nach Zeichnung, dreiarmig*), przeszklonych drzwi do hallu, dwuskrzydłowych drzwi z sieni do sypialni, dwuskrzydłowych drzwi do ustępu oraz jednoskrzydłowych drzwi do kredensu. Projekt schodów na piętro, o którym mowa w korespondencji, nie zachował się. Termin wykonania tego zamówienia wyznaczono do dnia 1 stycznia 1920 r., nie został on jednak dotrzymany, o czym świadczy pismo Książęcego Urzędu Budowlanego z 10 marca 1920 r.; dalszych przekazów w tej sprawie brak. Na podstawie tych samych źródeł wiadomo również, że w 1920 r. zamawiane były nowe tapety, obicia tapicerskie i wykładziny, piece i kominki (do tzw. pokoju biedermeierowskiego, jadalni i gabinetu) oraz parkiety.

Na późniejsze przekazy źródłowe w sprawie robót budowlanych, remontów bieżących lub urządzania wnętrz omawianego obiektu nie natrafiono.

Od około 1930 r. budynek nazywano siedzibą Kamery Książęcej (*Herzogliches Kam-*

¹⁶ APZG, AKŻ, *Gmach Zarządu Książęcego (Herzogliche Regierung)*, sygn. 749.

¹⁷ (...) *Das Feuer brach im ersten Stockwerke aus. Dieses sowohl als auch der Dachstuhl sind völlig vernichtet worden. Die im Parterre belegenen Bureauräume, in denen die Akten aufbewahrt werden, wurden erhalten* (...) („Niederschlesisches Tageblatt”, Nr. 301, 24. Dezember 1913).

¹⁸ *Sagan die schöne Boberstadt: Führer durch Stadt und Umgegend*, Sagan [s.a.], 58; APZG, AKŻ, *Gmach Zarządu...*, sygn. 750.

¹⁹ APZG, AKŻ, *Herzogliche Regierung (Gmach Zarządu Książęcego)*. *Szkice architektoniczne gmachu (3) skala 1:50*, sygn. 751.

²⁰ APZG, AKŻ, *Gmach Zarządu...*, sygn. 750.

Zebrane informacje na temat historii obiektu wskazują, iż – wbrew temu, co podają dotychczasowe opracowania – nie jest on pod względem chronologii jednorodny. Wzniesiony w końcu XVIII w. jako późnobarokowy, uległ w 1 ćw. XX w. przebudowie w popularnym w tym okresie „stylu około 1800 r.”, odwołującym się do tradycji architektury niemieckiej końca XVIII w. Najsilniej nurt ten uwidocznił się w architekturze zewnętrznej omawianego budynku, wzbogaconej wówczas m.in. o portyk w porządku pseudotoskańskim, zwieńczony trójkątnym frontonem w fasadzie.

Na przestrzeni kolejnych lat we wnętrzu obiektu również wprowadzano zmiany, przy czym źródłowe ich potwierdzenie posiadamy dopiero z 1 ćw. XX w. Z pozyskanych wiadomości wynika zatem, iż jeszcze przed pożarem z 1913 r. prowadzono roboty budowlane w obu klatkach schodowych – głównej i bocznej, które to części budynku określa się w dokumencie z marca 1914 r. jako „nowe”. W trakcie odbudowy po pożarze w latach 1919-1920 powstała konieczność wykonania nowych dwubiegowych schodów z parteru na piętro oraz nowych trójbiegowych schodów na piętrze, o czym świadczy zamówienie złożone przez Księży Urząd Budowlany. Jednocześnie zakres robót zleconych do wykonania w latach 1919-1920 wskazuje, iż usuwanie skutków po pożarze dotyczyło głównie piętra budynku (świadczą o tym zawarte w korespondencji nazwy pomieszczeń), co jest zbieżne z informacjami prasowymi, na podstawie których wiadomo, iż ogień dokonał zniszczeń właśnie w tej części obiektu.

Istniejąca forma balustrad schodów na klatkach schodowych budynku Sądu Rejonowego nawiązuje do klasycyzmu z około 1800 r. Wskazują na to liczne analogie zarówno z terenu Śląska, znajdującego się ówczesnie pod panowaniem Prus, jak i innych krajów niemieckich (il. 11-15). Jak wynika z materiałów archiwalnych schody w omawianym budynku żagańskim nie są pierwotne, lecz pochodzą z około 1920 r. Mogły być one wykonane na wzór poprzednich sprzed 1914 r., również wtórnych, których wygląd nie jest znany.

Wnętrze klatek schodowych pokrywa boazeria cokołowa, między parterem a piętrem w formie rzędu prostokątnych pól o ściętych narożnikach a między II i III kondygnacją drewnianych, prostokątnych pól przedzielanych przytwierdzonymi do ściany szczeblami. Najprawdopodobniej jest to element wtórny, wprowadzony około 1920 r., bowiem drewniane lamperie na klasycystycznych klatkach schodowych były raczej elementem rzadko występującym (por. il. 13-15, 19-20, 22-23), chętnie stosowane były natomiast w innych wnętrzach tego okresu. Przykłady wnętrz klatek schodowych z końca XVIII w. z boazerią cokołową, malowaną w kolorze

---

²¹ *Heimatbüchlein...*, s. 113.

jasnym, pokazują il. 11 i 16.

Wnętrze klatki schodowej między parterem a piętrem nakryte jest późnobarokowym sklepieniem kolebkowo-krzyżowym, natomiast klatki na pierwszym piętrze – sklepieniem zwierciadlanym (lub sklepieniem zwierciadlanym pozornym) z plafonem w formie dekoracji stiukowej. Podobny plafon występuje na suficie w holu na piętrze. Oba plafony posiadają formy późnobarokowe; te elementy wystroju wnętrz mogą pochodzić z okresu budowy obiektu, mogły też zostać odtworzone po pożarze na wzór istniejących, względnie zostać wówczas wykonane od podstaw jako neobarokowe. Wątpliwości tych nie sposób obecnie rozstrzygnąć z uwagi na brak źródeł. Podobnie nie natrafiono na materiały ikonograficzne, które ukazywałyby pierwotną kolorystykę wnętrz klatek schodowych w omawianym obiekcie. Na podstawie analogii z końca XVIII i pocz. XIX w. można przypuszczać, że ściany tego pomieszczenia pomalowano raczej w kolorach jasnych, odcieniach bieli, szarości lub żółci (il. 11-14, 18-22). Jasną aranżację kolorystyczną wykazuje także neoklasycystyczna klatka schodowa w domu kawalerskim z pocz. XX w. (po 1906 r.), wzniesionym wg projektu P. Schultze-Naumburga w zespole pałacowo-parkowym Kazdanga (niem. Katzdangen) na Łotwie²² (il. 17). Z historycznego punktu widzenia nie jest również wykluczona kolorystyka na zasadzie kontrastu, z ciemnymi ścianami i białą balustradą schodów, jak pokazuje to przykład z końca XVIII w. (il. 16) lub 1909 r.²³ (il. 23). Na marginesie należy również zauważyć, iż obecny wygląd balustrad schodów w omawianym obiekcie żagańskim z usuniętą powłoką malarską najprawdopodobniej nie jest zgodny ze stanem pierwotnym. Jak pokazują analogie z okresu klasycyzmu (il. 11-14, 16, 18, 20-21, 24), jak również neoklasycyzmu (il. 17, 23), balustrady zawsze malowano, najczęściej w kolorze białym, niekiedy poręczę, jak również belki policzkowe, pokrywano ciemniejszym kolorem (il. 16-17, 20-21).

Istniejąca stolarka okien na klatkach schodowych, krosnowa, o półkoliście zamkniętych nadświetlaniach, dzielonych szprosami w układzie promienistym, wypełniona witrażowym szkleniem, pochodzi zapewne z okresu nie wcześniejszego niż odbudowa po pożarze.

Sień na parterze nakrywa późnobarokowe sklepienie krzyżowe na gurtach. W odniesieniu do tego wnętrza również nie dysponujemy materiałami ikonograficznymi i innymi przekazami, które dawałyby wyobrażenie na temat jego kolorystyki. Przykłady barokowej, późnobarokowej i wczesnoklasycystycznej architektury śląskiej wskazują zarówno na możliwość zróżnicowania kolorystyki poszczególnych elementów sklepienia (il. 25-26), występowania złocen (il. 27) wybranych elementów lub też traktowania sklepienia pod względem kolorystycznym jako całości

²² CARL MEIBNER, *Das schöne Kurland*, München 1917, s. 146, 150-151.

²³ HERMANN SCHMITZ, *Berliner Baumeister vom Ausgang des 18. Jahrhunderts*, Berlin 1925, s. 207; MARLIES LAMMERT, *David Gilly: Ein Baumeister des deutschen Klassizismus*, Berlin 1981, s. 119, 125.

(il. 28-30); ostatnie z wymienionych rozwiązań dominowało również we wnętrzach neobarokowych, czego przykłady odnajdujemy w pałacach w Kochcicach i Łłowej (il. 31-32).

Istniejące drzwi poddasza, jednoskrzydłowe, ramowo-płycinowe, pochodzą z okresu odbudowy obiektu po pożarze, zatem z ok. 1920 r.

BIBLIOGRAFIA

I. ŹRÓDŁA

- Archiwum Państwowe w Zielonej Górze:

a) zespół: Archiwum Książąt Żagańskich:

Acta betreffend die Wohnung des General Bevollmächtigten d. a. 1828, sygn. 242.

Aufstellung der seit 1.4.1909 bis 1.4.1914 für Gebäude des Thronlehns Sagan verausgabten Gelder, sygn. 360.

Gmach Zarządu Książęcego (Herzogliche Regierung), sygn. 749.

Gmach Zarządu Książęcego (Herzogliche Regierung), sygn. 750.

Herzogliche Regierung (Gmach Zarządu Książęcego). Szkice architektoniczne gmachu (3) skala 1:50, sygn. 751.

Herzogliches Regierungs-Gebäude zu Sagan. Warmwasserheizung u. Warmwasserbereitung, 1914, sygn. 323.

b) zespół: Akta miasta Żagań:

Ludwigsplatz. Herzogliches Regierungs-Gebäude, sygn. 919.

- Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Zielonej Górze:

ZALESKA IZABELA, *Żagań, Sąd Rejonowy/dawna siedziba Kamery Książęcej*, karta ewidencyjna biała, Zielona Góra 2000.

II. ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Aus der Chronik der Herzogin von Dino 1840-1862, RADZIWIŁŁ FÜRSTIN ANTON (Hrsg.), Berlin [s.a.].

[Brand im herzoglichen Verwaltungsgebäude], [w:] „Niederschlesisches Tageblatt”, Nr. 301, 24. Dezember 1913.

FISCHER CHRISTIAN FRIEDRICH EMANUEL, *Geographisch-statistisches Handbuch über Schlesien und die Grafschaft Glatz*, Bd. 2, Breslau-Jauer 1818.

STENZEL JOSEPH, *Die Wasser-Fluth im Monat Junius 1804*, Sagan [s.a.].

TEICHERT OSKAR, *Der Herzogliche Park zu Sagan*, Sagan u. Sprottau 1858.

III. OPRACOWANIA

ADAMEK-PUJSZO KATARZYNA, Działalność kulturotwórcza książąt żagańskich Bironów (1786-1862), cz. 1., Zielona Góra 2007.

Alt-Schlesien: Architektur – Raumkunst – Kunstgewerbe, KONWIARZ RICHARD (Hrsg.), Stuttgart 1913.

FARYNA-PASZKIEWICZ HANNA, OMILANOWSKA MAŁGORZATA, PASIECZNY ROBERT, Atlas zabytków architektury w Polsce, Warszawa 2003.

Heimatbüchlein des Kreises Sagan, Sagan 1930.

GOLITSCHKE JOSEF VON, LUTSCH HANS, Schlesiens Kunstdenkmäler: Bildband, Gütersloh-Mannheim 1985.

GRUNDMANN GÜNTHER, Kunstwanderungen in Schlesien, München-Pasing 1966.

HELMIGK HANS JOACHIM, Märkische Herrenhäuser aus alter Zeit, Berlin [s.a.].

KOWALSKI STANISŁAW, Miasta Środkowego Nadodrza dawniej: Historia zapisana w zabytkach, Zielona Góra 1994.

IDEM, Zabytki Środkowego Nadodrza: Katalog architektury i urbanistyki, Zielona Góra 1976.

IDEM, Zabytki województwa zielonogórskiego, Zielona Góra 1987.

LAMMERT MARLIES, David Gilly: Ein Baumeister des deutschen Klassizismus, Berlin 1981.

MEIßNER CARL, Das schöne Kurland, München 1917.

Sagan die schöne Boberstadt: Führer durch Stadt und Umgegend, Sagan [s.a.].

SCHMITZ HERMANN, Berliner Baumeister vom Ausgang des 18. Jahrhunderts, Berlin 1925.

STEIN RUDOLF, Das Bürgerhaus in Schlesien, Tübingen 1966.

Um 1800: Architektur und Handwerk im letzten Jahrhundert ihrer traditionellen Entwicklung, MEBES PAUL (Hrsg.), München 1920.

WEBER ROBERT, Schlesische Schlösser, Bd. 1-3, Dresden-Breslau 1909.

Zabytki sztuki w Polsce: Śląsk, BRZEZICKI SŁAWOMIR, NIELSEN CHRISTINE (red.), Warszawa 2006.

Zwischen Oder und Riesengebirge: Schlesische Karten aus fünf Jahrhunderten (katalog wystawy, Staatsbibliothek zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz), Berlin 1995.

ILUSTRACJE:

1. Lokalizacja obiektu na planie Żagania z ok. 1910 r. Reprodukacja: Paul Lauschke, *Führer durch Sagan und Umgegend*, Sagan [s.a.] (fragment).
2. Lokalizacja obiektu na mapie katastralnej Żagania sprzed 1945 r. Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, zespół: Kolekcja map, sygn. 52 (fragment).
3. Lokalizacja miejsca pod budowę omawianego obiektu na mapie Żagania Ch. F. von Wrede z lat 1747-1753. Reprodukacja: *Zwischen Oder und Riesengebirge: Schlesische Karten aus fünf Jahrhunderten* (katalog wystawy, Staatsbibliothek zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz), Berlin 1995, tab. 44 (fragment).
4. Widok obiektu (po prawej) na gwaszu z ok. 1845 r. Fotografia oryginału ze zbiorów Pana Mariana R. Świątko, miejsce przechowywania oryginału nieznane.
5. Budynek Rządu Książęcego na mapie parku książęcego w Żaganiu. Reprodukacja: OSKAR TEICHERT, *Der Herzogliche Park zu Sagan*, Sagan u. Sprottau 1858 (fragment).
6. Rzut parteru obiektu, ok. 1914 r. Archiwum Sądu Rejonowego w Żaganiu, fot. Tomasz Filar.
7. Rzut piętra obiektu, ok. 1914 r. Archiwum Sądu Rejonowego w Żaganiu, fot. Tomasz Filar.
8. Widok fasady obiektu, stan sprzed 1913 r. Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, zespół: Akta miasta Żagań, sygn. 919.
9. Widok elewacji południowej obiektu, stan sprzed 1913 r. Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, zespół: Akta miasta Żagań, sygn. 919.
10. Widok elewacji południowej obiektu po odbudowie. Pocztówka z 1936 r., ze zbiorów Autorki.
11. Klatka schodowa w nieistniejącym pałacu we Wrocławiu-Strachowicach (niem. Strachwitz), ok. 1800 r. Fotografia z ok. 1913 r., Heinrich Goetz. Reprodukacja: *Alt-Schlesien: Architektur – Raumkunst – Kunstgewerbe*, RICHARD KONWIARZ (Hrsg.), Stuttgart 1913, s. 73.
12. Klatka schodowa w kamienicy na Ring 41 (ob. Rynek) w Nysie, 1818 r. Fotografia z ok. 1913 r., Heinrich Goetz. Reprodukacja: jak il. 11, s. 73.
13. Klatka schodowa w kamienicy na Herrenstrasse 6 (ob. Kielbaśnicza) we Wrocławiu, ok. 1800. Fotografia z ok. 1913 r., Heinrich Goetz. Reprodukacja: jak il. 11, s. 74.
14. Klatka schodowa w jednej z kamienic na Rynku w Jeleniej Górze, pocz. XIX w. Fotografia z ok. 1913 r., Heinrich Goetz. Reprodukacja: jak il. 11, s. 76.
15. Klatka schodowa w nieokreślonym budynku w Corvey, ok. 1800 r. Fotografia sprzed 1918 r. Reprodukacja: *Um 1800: Architektur und Handwerk im letzten Jahrhundert ihrer traditionellen Entwicklung*, PAUL MEBES (Hrsg.), München 1920, s. 257.

16. Widok na klatkę schodową w domu rodziny Lienau, późn. Muzeum Kleista we Frankfurcie n. O., 1788 r. Fotografia sprzed 1918 r. Reprodukcja: jak il. 15, s. 255.
17. Widok na neoklasycystyczną klatkę schodową w domu kawalerskim obok pałacu Kazdanga (niem. Katzdangen) na Łotwie, po 1906 r., proj. Paul Schultze-Naumburg. Fotografia z ok. 1917 r. Reprodukcja: CARL MEIßNER, *Das schöne Kurland*, München 1917, s. 151, il. 151.
18. Widok na główną klatkę schodową w nieistniejącym pałacu w Kunersdorf, Landkreis Märkisch-Oderwald, 1771-1773. Fotografia z ok. 1929 r. HANS JOACHIM HELMIGK, *Märkische Herrenhäuser aus alter Zeit*, Berlin [s.a.], s. 150.
19. Widok z westybulu na klatkę schodową w Pałacu Marmurowym (*Marmorpalais*) w Poczdamie, 1787-1791, proj. Carl von Gontard, Carl Gotthard Langhans. Fotografia współczesna, Klaus Frahm, Hamburg. Reprodukcja: *Prussia: Art and Architecture*, GERT STREIDT, PETER FEIERABEND (red.), Cologne 1999, s. 285.
20. Widok na klatkę schodową w pałacu Paretz, 1797, proj. David Gilly. Fotografia z ok. 1914 r. Reprodukcja: HERMANN SCHMITZ, *Berliner Baumeister vom Ausgang des 18. Jahrhunderts*, Berlin 1925, s. 195.
21. Wnętrze klatki schodowej w rezydencji wielkich książąt w Weimarze, 1801 r., proj. Heinrich Gentz. Fotografia z 2011 r., sailko. Licencja Creative Commons, [[:]] https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Weimar_castello_scalinata_02.JPG (dostęp na dzień 27.09.2016).
22. Projekt wnętrza klatki schodowej w rezydencji Köstritz, 1803 r., rys. Karl Friedrich Schinkel. Reprodukcja: *Der junge Schinkel 1800-1803*, FRANK AUGUSTIN, GOERD PESCHKEN (red.), München-Berlin 2006, s. 166, il. 102.
23. Widok westybulu i klatki schodowej w pałacu Freienwalde, 1798, proj. David Gilly, aranżacja kolorystyczna z 1909 r. Fotografia z ok. 1914 r. Reprodukcja: jak il. 20.
24. Wnętrze teatru anatomicznego w szkole weterynarii w Berlinie, 1789-1790, proj. Carl Gotthard Langhans, stan po rekonstrukcji z 2012 r. Fotografia z 2012 r., Matthias Heyde, Humboldt-Universität zu Berlin. Licencja Creative Commons, [[:]] https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tieranatomisches_Theater_Berlin_innen.jpg (dostęp na dzień 27.09.2016).
25. Wnętrze korytarza w budynku uniwersytetu we Wrocławiu, lata 30. XVIII w. Fotografia sprzed 1945 r. Reprodukcja: GÜNTHER GRUNDMANN, *Kunstwanderungen in Schlesien*, München-Pasing 1966, s. 98.
26. Wnętrze westybulu w pałacu Hatzfeldtów, późn. nadprezydium, 1764-1774, proj. Isidore Ganevale, Carl Gotthard Langhans. Fotografia z ok. 1903 r. Reprodukcja: JOSEF VON GOLITSCHKE, HANS LUTSCH, *Schlesiens Kunstdenkmäler: Bildband*, Gütersloh-Mannheim 1985, il. 321.

-
27. Sklepienie w pałacu letnim biskupów wrocławskich, późn. pałacyku Websky'ego, 1732-1737, proj. Christoph Hackner. Fotografia z ok. 1903 r. Reprodukacja: jak il. 26, il. 317.
  28. Wnętrze klasztoru, później rezydencji książąt raciborskich w Rudach (niem. Rauden), 1730 r. Fotografia z ok. 1909 r. Reprodukacja: ROBERT WEBER, *Schlesische Schlösser*, Bd. 1, Dresden-Breslau 1909.
  29. Sień pałacu w Zaborowie (niem. Lampersdorf), przed 1725 r. Fotografia z ok. 1909 r. Reprodukacja: jak il. 28, Bd. 3, Dresden-Breslau 1909.
  30. Wnętrze wczesnoklasycystycznego salonu pałacu w Długiem (niem. Nieder-Langheinersdorf), kon. XVIII w. (?). Fotografia z ok. 1909 r. Reprodukacja: jak il. 28, Bd. 2, Dresden-Breslau 1909.
  31. Wnętrze neobarokowego salonu pałacu w Kochcicach (niem. Kochtschütz), 1906-1909. Fotografia z ok. 1909 r. Reprodukacja: jak il. 28, Bd. 3, Dresden-Breslau 1909.
  32. Wnętrze neobarokowej biblioteki pałacu w Hłowej (niem. Halbau), 1905 r. Fotografia z ok. 1909 r. Reprodukacja: jak il. 28.

2. KALENDARIUM.

przygotowane na podstawie zebranych informacji historycznych oraz dokumentów archiwalnych przechowywanych w Sądzie Rejonowym w Żaganiu.

Opracowała mgr Maja Błażejewska

I. koniec XVIII – 1945 r.:

koniec XVIII wieku – wzniesiono budynek w stylu późnego baroku dla rządcy generalnego księcia kurlandzkiego Piotra Birona, określany mianem „*domu pańskiego*” (niem. *Herrenhaus*).

około połowy XIX wieku – przeniesiono tu siedzibę urzędu książęcego - co mogło się wiązać z wprowadzeniem zmian we wnętrzu obiektu, a budynek zaczął funkcjonować pod nazwą „*budynek Rządu Książęcego*” (niem. *Herzogliche Regierung* lub *Herzogliches Regierungs-Gebäude*).

(1812 r. i 1828 r. - zachowały się inwentarze z opisem pomieszczeń.)

(nieznany jest zakres remontów prowadzonych w XIX wieku.)

(1914 r. - inwentaryzacja obiektu, głównie rzuty budynku, z których wynika, że na parterze mieściły się urzędy, na piętrze zaś mieszkanie pełnomocnika książęcego.)

22.12.1913 r. - pożar - wybuchł na piętrze, „zniszczył doszczętnie” dach oraz całą górną kondygnację budynku, wnętrza na parterze pozostały przypuszczalnie nienaruszone.

1909 r. – 1914 r. - wydano ponad 22.600 Marek na prace obejmujące m.in. wykonanie „nowej bocznej klatki schodowej” (niem. *neue Nebentreppenhaus*) oraz „nowej głównej klatki schodowej” (niem. *neue Haupttreppenhaus*) – czyli prace na obu klatkach prowadzono jeszcze przed pożarem.

do 1919 r. - trwała odbudowa obiektu po pożarze obejmujące m.in. elewacje, którym nadano neoklasycystyczny wygląd.

1919 r. – 1920 r. – prowadzono prace we wnętrzu budynku, które zgodnie z zamówieniami miały objąć m.in.: wykonanie „schodów dolnych na piętro na sklepionych stropnicach i podestach z dwoma prostymi biegami z trzykrotnie klejonymi sosnowymi stopniami i spocznikami”, „schodów na piętro wg rysunku, trójramiennych”, przeszklonych drzwi do hallu [piętro], dwuskrzydłowych drzwi z sieni do sypialni [piętro], dwuskrzydłowych drzwi do ustępu oraz jednoskrzydłowych drzwi do kredensu. Termin wykonania tego zamówienia wyznaczono do dnia 1 stycznia 1920 r., nie został on jednak dotrzymany, o czym świadczy pismo Książęcego Urzędu Budowlanego z 10 marca 1920 r.; Wiadomo również, że w 1920 r. zamawiane były nowe tapety, obicia tapicerskie i wykładziny, piece i kominki (do tzw. pokoju biedermeierowskiego, jadalni i gabinetu) oraz parkiety.

Najpewniej wykonano:

- nowe dwubiegowe schody z parteru na piętro oraz nowe trójbiegowe schody na piętrze,
- balustrady schodów - nawiązujące do klasycyzmu z około 1800 r. (być może na wzór poprzednich sprzed 1914 r.),

- „boazerie cokołową” [piętro],
- plafony na suficie (piętro + klatki schodowe) o formie późnobarokowej pochodzą z czasu budowy lub mogły zostać odtworzone na wzór oryginalnych po pożarze,
- malowanie

II. 1945 r. - 2017 r.

1953 remont c. o.

1961 kosztorys na **remont generalny**, m.in. remont dachu, częściowa wymiana stolarki okiennej z podokiennikami (szt. 2), wstawianie ścianek działowych, remont podłóg wraz z wymianą listew podłogowych, kładzenie posadzek itp.itd, a także: „odgrzybianie zagrzybionych ścian murowanych”, „odkażanie preparatem Tetra 3 i Fungomurem” na łącznej powierzchni 1552,61 m², a także w pomieszczeniach gospodarczych i piwnicach, „odbicie tynków ścian i sufitów” na łącznej powierzchni 2536 m², „przetarcie tynków wewnętrznych” - ścian powierzchnia 2474,17 m² i stropów – 1051 m² oraz wykonanie nowych tynków na powierzchni 1051,25 m² (...) malowanie farbą klejową - sufitów na powierzchni 1271,45 m² i ścian – 2885,75 m² wraz z wykonaniem lamperii olejnych o wysokości 1,30 m – w tym na klatkach schodowych i korytarzach, pomalowano również stolarkę okienną i drzwiową, malowanie ścian i sufitów farbą wapienną – 578,27 m². (siatka Rabbita 2,278 m³?)

Późniejsze dokumenty, m.in. z 1966 r., potwierdzają, że remont ten został wykonany.

1966 orzeczenie techniczne o stanie zagrzybienia i porażenia przez owady... - potwierdzenie, że remont (m.in. obejmujący odgrzybienie) został wykonany. Niemniej stwierdzono zagrzybienie (dokładne) i ślady żerowania owadów w wielu miejscach. Zacieki na korytarzu przy ubikacji (parter) na ścianie i suficie oraz na klatce schodowej w narożniku. Przy klatce schodowej nr 2 (na pietrze) – fragm. odbity tynk, „na murze widoczne ślady prowadzenia robót odgrzybieniowych metodą „wysokiej temperatury” - opalania zagrzybionego muru lut lampą.” (...) „Opalenie muru nie dało absolutnie żadnych rezultatów”. Zlecono „remont odgrzybieniowy”. (nie wiadomo czy roboty wykonano i w jakim zakresie).

1976 projekt na elewacje wraz z malowaniem stolarki okiennej (nie wiadomo czy zrealizowano).

1981 projekt na instalacje wod.-kan., c. o., elektryczną, głośniki

1984 kosztorys na remont kapitalny – dach, tynki, posadzki, stolarki, instalacje itp. itd. (prowadzony zdaje się etapami). W tym: odgrzybienie (do skucia 15% tynków+lutlampa), malowanie farbami emulsyjnymi: sufity na białe, ściany - „jasne kolory pastelowe farbami klejowymi”, lamperie w klatkach schodowych, korytarzach, hollu – farbami olejnymi. Drugi kosztorys z tegoż roku przewidywał natomiast, m.in., wykonie tynków cem.-wapiennych stropów i sufitów, osiatkowanie ścian pod tynk, malowanie sufitów i ścian mlekiem wapiennym trzykrotnie oraz malowanie sufitów i ścian farbą emulsyjną.

1985 zakupiono m.in. 50 L farby olejnej jasny orzech i 200 L farby emulsyjnej białej (+200 L olejnej – przypuszczalnie na okna)

Pismo z tego samego roku potwierdza, że „malowanie budynku sądowego wykonano w całości”.

1990 zlecenie na „wykucie ościeżnic drewnianych z muru i osadzenie stalowych oraz malowanie pomieszczeń biurowych (nie wiadomo jednak jakich).

2007 elektryka (żyrandole)

2011-2012 instalacja elektryczna i teletechniczna (natynkowo?)

2012 aktualizowano projekt 2004, D. Krupka
(nie wiadomo jaki zakres projektowanych prac został zrealizowany)

2012 dokończenie remontu dachu

2012 (projekt 2007, R. Borowski) – remont i renowacja drewnianej stolarki okiennej, drzwiowej i boazerii oraz szaf wbudowanych, m.in. oczyszczenie powłok starej farby (opalenie), dokończenie malowania skrzydeł drzwiowych wewnętrznych w kolorze ciemny orzech, farbą matową.

2012 wymiana drzwi wejściowych

2012-2013 elewacje

ok. 2013 częściowa wymiana stolarki okiennej od strony podwórza (nie wiadomo jaki zakres zrealizowano).

Z dostępnych dokumentów przechowywanych w sądzie, głównie kosztorysów, projektów, a także rachunków oraz korespondencji w wykonawcami i innymi urzędami, wynika, że po II wojnie światowej prowadzono w budynków szereg prac remontowych, w tym związanych z ingerencją w tynki ścian korytarzy i klatek schodowych, obejmujących m.in. odgrzybianie murów, skuwanie tynków i wykonywanie nowych, malowanie, a także ułożenie instalacji. Prace te raczej nie wiązały się ze zmianą elementów wystroju architektonicznego – w postaci sztukaterii, boazerii, schodów wraz z balustradami, czy stolarki drzwiowej, natomiast bez wątpienia obejmowały zmianę kolorystyki wnętrz. Z większych prac prowadzonych w przestrzeni klatki schodowej i korytarzy wymienić należy generalny remont przeprowadzony około 1961 r. obejmujący m.in.: odgrzybienie ścian, odbicie tynków i wykonanie nowych oraz malowanie, a także remonty prowadzone w latach 1984-1985 obejmujące m.in.: ponowne odgrzybienie murów, wykonanie tynków cementowo-wapiennych, malowanie farbami emulsyjnymi – sufitów na białło, ścian farbami klejowymi w „jasnych pastelowych kolorach”, lamperii w klatkach schodowych, korytarzach, hollu – farbami olejnymi w kolorze jasny orzech. W 2004 r. został sporządzony projekt dotyczący m.in. kolorystyki pomieszczeń budynku Sądu Rejonowego w Żaganiu autorstwa mgr inż. arch. Doroty Krupki. „wytyczne kolorystyki pomieszczeń”. Stan istniejący sieni, korytarzy i klatki schodowej w ww. projekcie opisano następująco: „sien wejściowa: sklepienie krzyżowe malowanie ścian i podniebienia sklepienia w kolorze beżowym, zebra sklepienia w kolorze jaśniejszym, łuk w kolorze brązowym; - klatka schodowa: ściany malowane na kolor kawowy, boazeria płycinowa z parteru na I piętro- wyrobiona w tynku, wyżej ze sklejki i desek profilowanych. Kolor beżowy z poręczą ciemnobrązową, pod warstwą widoczne wcześniejsze malowanie w kolorze ciemnego brązu i jeszcze wcześniejsze malowanie w kolorze ciemnej zieleni. Ze względu na kilkakrotne nakładanie kolejnych warstw farba łuszczy się i odpada w wielu miejscach. - Komunikacja – ściany malowane na kolor jasno-kawowy, lamperia olejna na poddaszu malowana na kolor kawowy, boazeria na korytarzu I piętra – malowana na brązowo, drzwi malowane farbą olejną w dwóch kolorach – kawowym i brązowym. Łęki na poddaszu malowane na kolor brązowy.”. Zaś stan projektowany w zakresie interesujących nas pomieszczeń przedstawiał się następująco „W pierwszym etapie należy usunąć mechanicznie lub chemicznie warstwy farby olejnej ze stolarki drzwiowej oraz boazerii, balustrady i lamperii. (...) Sztukaterie delikatnie oczyścić z kurzu, ubytki w profilu uzupełnić wg wzornika wykonanego wg elementów istniejących.” Zaplanowano również malowanie ścian i sufitów farbą emulsyjną, boazerii, balustrad klatki schodowej, drzwi wewnętrznych – farbą olejną. Nie wiadomo jaki zakres projektowanych prac został zrealizowany. Projekt został zaktualizowany w 2012 r. Jednocześnie zaktualizowano projekt mgr inż. Romana Borowskiego obejmujący remont i renowację drewnianej stolarki okiennej i drzwiowej, boazerii

oraz szaf wbudowanych, m.in. oczyszczenie powłok starej farby (opalenie), dokończenie malowania skrzydeł drzwiowych wewnętrznych w kolorze ciemny orzech farbą matową. Parce te zostały zrealizowane, przypuszczalnie w części. Z powłok malarskich oczyszczono: wewnętrzną stolarkę drzwiową oraz drewniane balustrady schodów.

Niewykluczone jest jednak, że w międzyczasie dokonywano bieżących, drobniejszych prac, obejmujących tzw. odświeżenie wnętrza (tj. malowanie), które nie zostały odnotowane w ww. materiałach archiwalnych.

3.Stan zachowania obiektu.

Wybudowany w końcu XVIII w budynek dawnej Kamery Księżęcej jest obecnie wykorzystywany jako siedziba Sądu Rejonowego. Obiekt zabezpieczony przed wpływem warunków atmosferycznych, jest zagospodarowany i dostosowany do potrzeb znajdującego się tam urzędu. Regularne remonty prowadzone we wnętrzach obiektu pozwoliły zachować jego najbardziej charakterystyczne cechy stylowe, utrzymać dobry technicznie stan zachowania oraz poprawną estetykę. Tak też należy oceniać korytarz znajdujący się na parterze pałacu i pomieszczenie głównej klatki schodowej. Ściany, sufity oraz sklepienia tych części budynku są otynkowane i pomalowane, nie wykazują zmian o charakterze wietrzeniowym.

Ściany w pasie lamperii pomalowano farbami olejnymi, powyżej oraz na sufitach zastosowano farby emulsyjne. Na parterze zachowała się lastrykowa posadzka pochodząca najprawdopodobniej jeszcze z I ćw XX wieku.

Na ścianach, w kilku miejscach zaobserwowano niewielkie spękania których przyczyny należy szukać w sposobie wykonanych reperacji i maskowaniu układanych podtynkowo instalacji elektrycznych. Skurcz zapraw wykorzystywanych do uzupełniania istniejących tynków mógł spowodować odspojenia na łączeniu starej i nowej wyprawy tynkarskiej. Oprócz tego zaobserwowano miejscowe złuszczenia i spęcherzenia warstwy malarskiej wywołane najprawdopodobniej lokalnym zawilgoceniem tynku.

Część bruzd instalacyjnych, występujących zwłaszcza w partii ścian i sklepieniu korytarza na parterze umiejętnie zamaskowano, w wyższych partiach ciągu komunikacyjnego uzupełnienia pozostają nieznacznie widoczne z uwagi na niedokładnie wykonane wyrównywanie nakładanych wtórnie zapraw.

W dobrym stanie zachowała się sztukateria zdobiąca plafony i hol klatki schodowej oraz sklepienia korytarza wejściowego. Profilowane listwy są kompletne, krawędzie wyraziste, ostro zarysowane, jedynie w nielicznych miejscach zaobserwowano drobne ubytki i uszkodzenia

powstałe na skutek urazów mechanicznych.

Żle z punktu widzenia estetyki pomieszczeń (zwłaszcza korytarzy) oraz ich zabytkowego charakteru wygląda umieszczenie natynkowo instalacji elektrycznej oraz okablowania teleinformatycznego. Pomimo zastosowania plastikowych maskownic ściany są oszpecone przypadkowymi podziałami, dodatkowo ich kompozycje rozbijają różnego rodzaju oznaczenia i urządzenia związane z wymogami BHP i Ppoż a także zamontowane ekrany LCD usprawniające organizację i działanie sądu.

Stolarka drzwiowa pochodząca najprawdopodobniej z lat 20 XX wieku znajdująca się od strony korytarza ostatniej kondygnacji budynku zachowała się w komplecie, wymieniono jedynie drzwi zamykające wejścia do dwóch pomieszczeń w holu głównym. Drzwi oraz futryny w tej partii wewnątrz oczyszczono z warstw farb pozostawiając w naturalnym kolorze drewna, powierzchnie pokryto lakierem bezbarwnym. Pozostałe elementy stolarki występujące od strony holu i korytarza na niższych kondygnacjach poddano pracom renowacyjnym w trakcie których usunięto warstwy malarskie a drewno pomalowano ciemno brunatną bejcą i półmatowym lakierem bezbarwnym.

Stolarka schodów, po przeprowadzonych parę lat wcześniej pracom renowacyjnym zachowuje walory użytkowe. Zmieniono ich kolorystykę, podobnie jak w przypadku drzwi do pomieszczeń znajdujących się w holu parteru oraz I kondygnacji. Drewniane schody oczyszczono z kryjąco nałożonej warstwy malarskiej i pobejcowano na kolor brunatny, wykańczając powierzchnię lakierem bezbarwnym o wysokim połysku, podstopnice oraz podłogi spoczników wyłożono jednobarwnym, czerwonym linoleum.

Podsumowując należy stwierdzić, że obiekt w obecnym stanie nadaje się do dalszego użytkowania, z uwagi na stosunkowo niewielkie uszkodzenia nie wymaga radykalnych działań naprawczych a raczej prac niwelujących ogólne oznaki użytkowania oraz błędy aranżacyjne i niewłaściwie wykonane naprawy wykonane we wnętrzach w trakcie wcześniejszych działań remontowych.

Dokładniejsze informacje dotyczące stanu zachowania obiektu będzie można podać po rozpoczęciu prac remontowych i ustawieniu rusztowań, które umożliwią dostęp do wyżej położonych partii wewnątrz klatki schodowej.

3. Badania stratygraficzne.

3.1. Cel oraz zakres badań.

W związku z planowanym remontem wybranych pomieszczeń Sądu Rejonowego w Żaganiu oraz modernizacją na bieżące potrzeby urzędu, przeprowadzono rozpoznanie stanu ich zachowania oraz badania stratygraficzne. Analizie poddano opracowania tynkarsko malarskie występujące wewnątrz klatki schodowej, holi I, II, III kondygnacji budynku oraz stolarki drzwiowej poddasza.

Celem badań była analiza i rozpoznanie, zachowanych na ścianach, sklepieniach i plafonach warstw technologicznych oraz ocena ich wartości historycznych, zabytkowych oraz estetyki. Następnie na podstawie uzyskanych wyników próba określenia pierwotnej aranżacji i kompozycji wystroju pomieszczeń badanego obiektu, przedstawienie wytycznych konserwatorskich do przygotowania projektu architektonicznego planowanego remontu.

Badania stratygraficzne poprzedzono zebraniem wiadomości archiwalnych oraz historycznych dotyczących obiektu, a także analizą stanu zachowania poszczególnych partii budynku. Następnie, w wybranych punktach badanych pomieszczeń wykonywano odkrywki stratygraficzne, najpierw sondażowe, następnie metodą schodkową, miejsca ich wykonania zaznaczano na rysunkach (Rys. 1, 2, 3, 4.) oraz zadokumentowano fotograficznie.

Analizę kolorystyczną poszczególnych warstw malarskich wykonywano wizualnie, do badań mikrokrytaloskopowych przekazano 7 próbek pobranych w miejscach wytypowanych jako najbardziej istotne dla określenia chronologii kolorystycznej aranżacji analizowanych pomieszczeń.

Należy podkreślić, że przeprowadzone badania miały charakter sondażowy, co już z definicji ograniczało je potrzebą selekcji stref i doboru punktów badawczych, w związku z tym istnieje prawdopodobieństwo pominięcia istotnych dla badanego obiektu nawarstwień, które mogą mieć wpływ na interpretację wyników oraz sformuowanych na ich podstawie wniosków konserwatorskich.

Dlatego też dalsze rozpoznanie obiektu należy prowadzić w trakcie prac remontowych i adaptacyjnych a pozyskane w ich toku informacje wykorzystać w kolejnych działaniach restauracji zabytku.

3.2. Wyniki badań.

Badania stratygraficzne in situ poprzedzono analizą informacji, historycznych, ikonograficznych, archiwalnych dotyczących badanego obiektu. Przejrzano m.in. zachowane od 1953 r dokumenty dotyczące poprzednio prowadzonych w sędzie remontów (Kalendarium p.2.), w tym dzienniki budowy, kosztorysy, projekty, oferty, opinie rzeczoznawców.

W trakcie prowadzonych badań wykonano ok 260 odkrywek sondażowych na ścianach, plafonach klatki schodowej i sklepieniu holu wejściowego i holi II i III kondygnacji a także elementach stolarki drzwiowej poddasza z czego 90 zarchiwizowano fotograficznie (Płyta CD), 6 zdjęć zamieszczono w niniejszej dokumentacji. Miejsca wykonanych sondaży zaznaczono częściowo na Rys.1,2,3,4.

Na podstawie wykonanych odkrywek można stwierdzić że ściany budynku wymurowano z czerwonej cegły ceramicznej i pokryto tynkiem wapienno piaskowym, miejscami z dodatkiem szarego cementu. Powierzchnię tynku wyrównywano i wykańczano gładzią wapienną (Rys.5.Fot.2.), w miejscach reperacji oraz na ścianach i sklepieniu holu parteru tynk wyrównywano z wyraźnym pozostawieniem ziarna piasku a nawet celowo kształtowano rustykalnie (Rys.7. Fot,2,3,4).

Ściany klatki schodowej oraz holi na kondygnacjach były wielokrotnie przemalowywane, w wykonanych odkrywkach zauważono występowanie głównie farb klejowych oraz na spoiwach syntetycznych o zróżnicowanych barwach (patrz CD - odkrywki.13,14,15,17,19,55)

Z obserwacji nawarstwień malarskich holu na parterze można stwierdzić że występują tam zasadniczo 3 zauważalne warstwy malarskie (CD – 73,74,75,80) dwie najwcześniejsze to jasno beżowa i jasnożółta wm (najprawdopodobniej wzmiankowane w projekcie z 2004 r autorstwa p.D Krupki). Ostatnia, intensywnie pomarańczowa została wykonana w trakcie remontu prowadzonego w 2008 r. Więcej nawarstwień malarskich zachowało się na profilowanych obramieniach otworów drzwiowych, z czego najwcześniejsze są warstwy barwy jasno różowo ugrowej oraz popielato niebieskiej (CD nr 77, i Rys.7, Fot.6.). Strefa cokołowa w najwcześniejszej, zaobserwowanej wersji była malowana w barwie rozbielonego ugru (CD nr 82).

Oprócz tradycyjnych nawarstwień tynkarskich na ścianach pomieszczenia zaobserwowano wykończenia sztukatorskie wykonane w sztucznym kamieniu i piaskowcu. Sklepienie, żebra oraz gurdy otynkowano tynkiem wapiennym i tynkiem z dodatkiem szarego cementu, narzut wykonano na drucianym stelażu przytwierdzonym do murowanego sklepienia. O takiej konstrukcji świadczą fragmenty siatki na które natrafiono w partii sklepienia oraz przy jednej z konsolek - odkrywki nr 73 i 80 (Rys.7. Fot.4,2).

Boazerię klatki schodowej łączącej I i II kondygnację ukształtowano sztukatorsko w zaprawie wapiennej lub gipsowej z dodatkiem wapna, której powierzchnię wygładzono i pomalowano kryjaco farbami olejnymi (Bad mikro pr nr 5,6,7) – najwcześniejsza zidentyfikowana kolorystyka to jasno szara warstwa malarska w odcieniu szaro-niebiesko zielonym występująca na całej wysokości tej partii ściany, łącznie z profilowaną poręczą (Rys.6.Fot.3,4,5), być może jest to wtórne wymalowanie na co wskazuje obecność syntetycznego spoiwa w najniższej położonych nawarstwieniach (może to być specyfika pobranej próbki a syntetyczny charakter zidentyfikowanego spoiwa pochodzić z kolejnych przemalowań naniesionych na powierzchnię lamperii).

Ściany klatki schodowej I i II kondygnacji otynkowano tynkiem wpiennym, zagładzanym wykańczanym gładzią i pomalowanym, w najwcześniejszej zaobserwowanej wersji, na biało (w odcieniu ciepłoszarym – Rys.6. Fot.2., kolejne nawarstwienia zostały wykonane później w technice klejowej, w kolorach ciemno zielonym, żółtym i czerwonym ostatnie malowanie poprzedzono wyrównaniem powierzchni ściany współczesną gładzią szpachlową z szarego gipsu i pomalowano farbami, najprawdopodobniej arkrylowymi w kolorze jasno różowym.

Sklepienie także malowano, przynajmniej trzykrotnie w jasnych białych kolorach CD nr 52, nie zaobserwowano podkreślania poszczególnych części architektury kolorem. Sklepienie było najprawdopodobniej jaśniejsze od barwy ściany CD nr 53.

Należy tutaj także zwrócić uwagę na konstrukcję sklepienia, wykonano je najprawdopodobniej z prefabrykowanych elementów montowanych do siatkowego bądź innego rodzaju metalowego stelaża przytwierdzonego do drewnianego rusztu. Przypuszczalnie przestrzeń między stropem a konstrukcją sklepienia pozostaje pusta o czym świadczy charakterystyczny odgłos wydawany przy uderzeniu.

Ściany holu II kondygnacji także zostały kilkakrotnie przemalowane, dominującym kolorem w najwcześniejszych nawarstwieniach malarskich tej części pomieszczeń jest intensywnie pomarańczowy kolor, jest to jednak przemalowanie na co wskazuje występowanie tej barwy w nawarstwieniach zauważonych na elementach starej instalacji elektrycznej CD nr 27. Najpewniej ściany holu były malowane w kolorze zbliżonym do zastosowanych na klatce schodowej, wskazują na to resztki nawarstwień malarskich zaobserwowane m.in. w próbkach nr 31 jak również nr 38 zasłoniętej przez rzeźbione zwieńczenie nad drzwiami jednego z pomieszczeń.

Najprawdopodobniej na biało był malowany także plafon, jako pierwotną warstwę obecną na powierzchni tej części holu zidentyfikowano (Badania mikro pr nr 4) farbę z dodatkiem węgla wapnia, następne warstwy to m.in. farba olejna (spoiwo emulsyjne) oraz na spoiwie syntetycznym. Podobny układ nawarstwień oraz kolorystykę zaobserwowano na plafonie klatki schodowej łączącej

II i III kondygnację budynku CD nr 11,12 (Bad mikro pr nr 1 i 2). Niestety w badaniach mikrokrytaloskopowych zidentyfikowano w większości nawarstwienia w kolorze ciepło szaro białym, przygotowane na spoiwach syntetycznych co wskazuje ich współczesne pochodzenie.

Trudności w interpretacji stwarza także analiza odkrywek wykonanych na ścianach klatki schodowej II i III kondygnacji, jak zaobserwowano są to w większości przemalowania wykonane częściowo na tynkach współczesnych oraz tynkach pochodzących najprawdopodobniej z lat 20 XX wieku (remont po pożarze budynku). Tynk współczesny, wapienno cementowy zaobserwowano m.in. na ścianie wschodniej klatki schodowej, jest to najprawdopodobniej reparaatura wykonana w trakcie jednego z remontów prowadzonych w obiekcie w latach 60 i 80 XX wieku – Kalendarium i (CD pr 13,15).

W partii lamperii wydzielonej drewnianymi, profilowanymi listwami pola poszczególnych części pomalowano farbami olejnymi jednakże w niektórych miejscach zaobserwowano, w najwcześniejszej fazie występowanie, w formie podłoża, grubotkanego płótna lnianego, które pomalowano żółtougrową warstwą malarską (olejną?) (CD nr 20 i Rys 5 Fot.3.). Być może był to przemyślany zabieg aranżacyjny mający na celu wprowadzenie dodatkowej faktury w partii lamperii. Opisane wypełnienie występowało najprawdopodobniej we wszystkich polach (CD nr 8), obecnie zachowało się tylko w kilku miejscach. Pozostałe pola lamperii zagładzono szpachlą gipsową i pomalowano farbą olejną. Zastosowanie płótna jako wypełnienia mogło nastąpić po remoncie z lat 20 XX wieku, pierwotnie, jak wskazuje dr K.A.Pujszo tego typu rozwiązanie w klatkach schodowych z końca XVIII w nie było raczej stosowane.

Ściany oraz sufity holu oraz korytarza ostatniej kondygnacji są otynkowane tynkiem wapienno piaskowym i kilkakrotnie przemalowane, zwłaszcza w partii lamperii. Sufity malowano na biało (CD Poddasze pr nr 5) ściany na kolor szaro ugrowy (CD Poddasze pr nr 6) lamperię do wys 150 cm odznaczono ciemnozielonym (czarnym) pasem, poniżej pomalowano w kolorze szaro grafitowym (CD Poddasze pr nr 5).

Analiza nawarstwień zachowanych na drzwiach poddasza wskazuje że w najwcześniejszej fazie były malowane na biało. Stolarka drzwiowa tej partii budynku została poddana pracom renowacyjnym (2008 r) w trakcie których usunięto wszystkie nawarstwienia malarskie a drewno pomalowano lakierem bezbarwnym (Dok foto 14, 17 oraz Rys.4. Fot.2.), co w znacznym stopniu utrudnia określenie pierwotnej aranżacji ww elementów. Oprócz tego dwoje drzwi korytarza wymieniono na współczesne, wykonane z malowanych kryjąco prefabrykatów wiórowych (Dok foto 18). Jedyne drzwi z zachowanymi nawarstwieńiami malarskimi występują wewnątrz pomieszczenia archiwum, tam także wykonano odkrywki stratygraficzne (Patrz Rys 4, Fot 3,5) na podstawie których określono prawdopodobną pierwotną kolorystykę stolarki drzwiowej poddasza.

Kryjącą, olejną, białą warstwę malarską jako pierwotną zidentyfikowano ponadto na drzwiach zewnętrznych archiwum (Patrz Rys 4, Fot 4,6) oraz drzwiach jednego z pomieszczeń w głębi korytarza części wschodniej III kondygnacji (CD poddasze pr nr 4). Należy podkreślić, że omawiane elementy powstały nie wcześniej niż w 1920 r (remont po pożarze budynku w 1913 r).

3.3. Wnioski.

Jak już zaznaczono w części opisu historycznego dotyczącego wnętrza budynku Sądu Rejonowego w Żaganiu ich architektura pozostała najprawdopodobniej niezmienną od czasu generalnego remontu przeprowadzonego w 1920 roku po pożarze, który zniszczył górne kondygnacje budynku w roku 1913 r. Trudno stwierdzić na ile zrekonstruowano kompozycję poszczególnych elementów wystroju związanego z wzniesieniem pałacu w końcu XVIII w. Wydaje się prawdopodobne że odtworzono klasycyzujące plafony oraz sklepienia w ich pierwotnej formie aczkolwiek wykonano je w technologii stosowanej w końcu XIX i pocz XX wieku, na co może wskazywać wykorzystanie do mocowania tynku na ceglanym bądź drewnianym podłożu siatki zbrojeniowej. Ponadto na stosunkowo młody wiek wykonanych sztukaterii wskazuje użyta zaprawa z dodatkiem szarego cementu portlandzkiego (partia holu wejściowego) jak również brak jakichkolwiek oznak pożaru który strawił budynek w 1913 r. Nie można wykluczyć że sklepienie parterowej części holu z wejściem głównym otynkowano już w II poł XX wieku na co może wskazywać wspomiane już zastosowanie szarego cementu jak i informacje zawarte w jednym z pism archiwalnych dotyczących remontu obiektu w latach 1953 i 1966 r gdzie wymieniono znaczne ilości zaprawy tynkarskiej, którą zużyto do pokrycia bliżej nieokreślonych partii wewnątrz budynku. Oprócz tego na uwagę zwraca sposób wykonania sztukatorsko opracowanych konsolek sklepiennych, odmienny od zastosowanego w sklepieniu klatki schodowej łączącej I i II kondygnację.

Z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić że w oryginale mogła zachować się partia sztukatorsko opracowanej lamperii przy schodach I kondygnacji. Być może także oryginalne są nawarstwienia malarskie zaobserwowane na powierzchni tej partii ściany. Sposób opracowania ww elementów oraz wyglądająca na pierwotną kolorystyka, odpowiada analogicznie opracowanym wnętrzom widocznym na materiałach archiwalnych zamieszczonych w opracowaniu historycznym niniejszej dokumentacji. Jeżeli dodamy do tego że stolarka schodów była malowana kryjąco, w jasnych kolorach (prawdopodobnie białym lub szaro białym), tworzy się spójny i charakterystyczny dla wnętrza obiektów z końca XVIII wieku obraz aranżacji kolorystycznej pomieszczeń. Najpewniej sposób malowania schodów powtórzono, w klatce schodowej odbudowanej po pożarze, świadczą o

tym zachowane resztki kryjąco wykonanej powłoki malarskiej zaobserwowane m.in. na drewnianych elementach przypodłogowych oraz podbitki biegu schodów (Fot.24.).

Nie znaleziono w trakcie obecnych badań, występowania w którymś z historycznych nawarstwień przesłanek dla obecnie istniejącej aranżacji kolorystycznej pomieszczeń klatki schodowej oraz holi na parterze, I, II i III kondygnacji budynku. Przed, ani w trakcie remontu obiektu w roku 2008 nie prowadzono żadnego rozpoznania stratygrafii nawarstwień technologicznych zachowanych na ścianach pomieszczeń, a kolorystykę dobrano dowolnie.

Stolarka drzwiowa ostatniej kondygnacji budynku sądu ma charakter historyczny, jednakże została wykonana nie wcześniej niż w 1920 r czyli w trakcie remontu pałacu po pożarze. Usunięcie z jej powierzchni (oprócz drzwi wewnątrz archiwum) warstw malarskich i pokrycie lakierem bezbarwnym było działaniem niewłaściwym i nie miało związku z pierwotnym wyglądem. Drzwi oraz futryny były malowane kryjąco białą farbą olejną.

Podsumowując, należy stwierdzić że, planowany remont klatki schodowej oraz holi I, II i III kondygnacji stwarza okazję do choć częściowego przywrócenia historycznej aranżacji kolorystycznej pomieszczeń i nadania im charakteru właściwego dla obiektów z końca XVIII w.

Stan zachowania klatki schodowej oraz holi poszczególnych kondygnacji jest dobry, pomieszczenia nie wymagają przeprowadzenia szerzej zakrojonych prac remontowych. Działania powinny skupiać się na lokalnych naprawach tynku, niwelacji pęknięć i odspojień a także uporządkowaniu estetyki ścian poprzez m.in. usunięcie ułożonych natynkowo plastikowych listwy z okablowaniem elektrycznym i teleinformatycznym. Taki sposób montażu instalacji niezbędnych dla funkcjonowania urzędu, jest nieuzasadniony historycznie, wprowadza chaos przestrzeny, i źle wpływa na ogólną estetykę zabytkowych pomieszczeń.

Z uwagi na odnalezienie, prawdopodobnie historycznych, związanych z czasem powstania budynku, opracowań malarskich w partii lamperii ścian I kondygnacji klatki schodowej jak również pierwotnych nawarstwień na powierzchni opracowań sztukatorskich obramień otworów drzwiowych występujących w holu na parterze budynku w planowanym remoncie należy uwzględnić przeprowadzenie przy nich prac konserwatorsko restauratorskich.

Sztukaterie sklepienia I kondygnacji klatki schodowej a także plafonów holu II kondygnacji oraz III kondygnacji klatki schodowej zachowane są w dobrym stanie technicznym. Zachowały wyraziste kształty i ostre, podkreślające rysunek krawędzie. Wymagają jedynie drobnych napraw i odtworzenia biegu niektórych profili (I kondygnacja klatki schodowej). Z uwagi na pokrycie sztukaterii farbami emulsyjnymi należałoby przemyśleć, usunięcie tego typu nawarstwień przed ponownym naniesieniem powłoki malarskiej, kolejne malowanie może stępić kształt profili a także

być nietrwałe z uwagi na niską adhezję nowej farby do starej, pokrytej zabrudzeniami powierzchni. Bez zmian fakturalnych należy utrzymać aranżacje ścian okraz sklepienia holu na parterze pałacu. Z uwagi na brak informacji co do pierwotnego wyglądu tej partii wewnątrz zaleca się pozostawienie obecnego rozwiązania, wprowadzanie zmian w sposobie opracowania tynku oraz sztukaterii byłoby kosztowne i ryzykowane z punktu widzenia konserwatorskiego. Należy jednak zmienić kolorystykę pomieszczenia i nawiązać do aranżacji ustalonej na podstawie badań stratygraficznych przeprowadzonych na ścianach wyżej położonych kondygnacji.

Poniżej przedstawiono propozycje rozwiązań kolorystycznych dla poszczególnych elementów klatki schodowej opracowane na podstawie przeprowadzonych badań:

sklepienie: stara biel (biało szaro ugrowy kolor) nie zaobserwowano zauważalnego zróżnicowania tonalnego - Keim exklusiv: 9477 lub 9058

ściany:

Keim exklusiv 9516 lub 9554

lamperie:

pochwyt, tło: Keim exklusiv 9552 lub 9555

plyciny w układzie rombowym: 9295 lub 9255

Obserwacje nawarstwień technologicznych należy prowadzić także na etapie prac remontowych, nie można wykluczyć że podane warianty kolorów mogą ulec zmianie.

Stolarkę drzwiową poddasza, z uwagi na zgłaszaną przez Dyрекcję Sądu w Żaganiu potrzebę wymiany, motywowaną względami bezpieczeństwa a także zapewnienia standardów poufności odbywających się w pomieszczeniach rozpraw można uznać za uzasadnioną. Drzwi choć posiadają charakter historyczny nie są związane z powstaniem pałacu w XVIII wieku, jak już zaznaczono pochodzą z lat 20 XX wieku.

Ewentualna wymiana na nowe powinna być uwarunkowana odtworzeniem ich konstrukcji oraz kształtu z uwzględnieniem powiększenia otworu wejściowego i dostosowanej do niego futryny. Nowe drzwi oraz futryny należy wykonać z drewna litego a powierzchnię pomalować kryjąco w kolorze białym (tzw: stara biel).

Należy utrzymać (w charakterze świadka), bez zmian oryginalne drzwi wewnątrz pomieszczenia archiwum znajdującego się na poddaszu budynku. Są to jedyne elementy z zachowaną historyczną warstwą malarską, a po wynianie stolarki drzwiowej poddasza będą jedynymi zachowanymi w oryginalnym, pochodzącym z lat 20 XX wieku, kształcie.

4. Proponowany programy prac konserwatorskich dotyczących opracowań sztukatorskich.

1. Dokumentacja fotograficzna elementów przed rozpoczęciem prac.
  2. Dokładne oględziny sztukaterii (zwłaszcza rozmieszczonych na plafonach) w celu rozpoznania stanu ich zachowania. Rozpoznanie pęknięć, odspojień, wszelkich zagrożeń które w trakcie prac stwarzałyby niebezpieczeństwo oderwania i upadku jakiegoś fragmentu.
  3. Podklejenie odspojień metodą wprowadzenia substancji klejącej – roztwór Primału AC 33 w większe rozwarstwienia odpowiednio przygotowana masa wypełniająca przygotowana na bazie wapna dyspergowanego np. firmy Remmers (być może będzie potrzebne także mechaniczne przytwierdzenie niektórych elementów sztukaterii do dopodłoża).
  4. Usunięcie z powierzchni sztukaterii znajdującej się na plafonach a także znajdujących się na ścianach oraz obramieniach otworów wejściowych do pomieszczeń parteru przemalowań. Do usuwania można wykorzystać metody chemiczne – preparaty oparte na bazie rozpuszczalników organicznych, a także metody termiczne, opalarki oraz strumień pary wodnej.
  5. Wzmocnienie miejsc osłabionych z zachowanymi oryginalnymi wymalowaniami. np. preparatem KSE 100 firmy Remmers.
  6. Dezynfekcja biobójcza sztukaterii 0,5% alkoholowym roztworem Lichenicydy 264 firmy Bresciani.
  7. Uzupełnienie ubytków białym gipsem sztukatorskim. W miejscu większych uszkodzeń wykonanie uzupełnienia metodą ciągnioną z zachowaniem oryginalnego kształtu zachowanych profili.
  8. Malowanie sztukaterii kryjąco w kolorach ustalonych na podstawie badań konserwatorskich, obserwacji w trakcie prowadzonych prac remontowych.
- (Uwaga: w partiach sztukaterii występujących w obrębie lamperii klatki schodowej I kondygnacji oraz obramieniach otworów wejściowych parteru należy przeprowadzić prace konserwatorskie a decyzję co do sposobu ostatecznego wykończenia powierzchni podjąć komisyjnie (przy udziale przedstawiciela LWKZ, Inwestora wykonawcy prac) po uzyskaniu rozpoznania kolorystycznego na całej powierzchni konserwowanego elementu).
9. Pozostawić odsłonięte jeżeli uzna się za zasadne, obramienia zamurowanego wejścia do sali znajdującej się po lewej stronie (patrząc od wejścia głównego w kierunku klatki schodowej) na parterze budynku. (Jeżeli po usunięciu przemalowań na powierzchni uda zidentyfikować się pierwotne opracowanie kolorystyczne należy je odtworzyć, w innym przypadku element poddać scaleniu kolorystycznemu.
  10. Wykonać w formie fotograficznej oraz opisowej dokumentację powykonawczą przeprowadzonych prac remontowych oraz konserwatorskich z godną ze standardami dokumentacji konserwatorskich.

ISTNIEJĄCE DRZWI W ARCHIWUM SADU
NA 2 PIĘTRZE

ISTNIEJĄCE DRZWI W ARCHIWUM SADU
NA 2 PIĘTRZE

ISTNIEJĄCE DRZWI DO SALI ROZPRAW
NA 2 PIĘTRZE

ISTNIEJĄCE DRZWI DO SALI ROZPRAW
NA 2 PIĘTRZE

ISTNIEJĄCE DRZWI DO SALI ROZPRAW
NA 2 PIĘTRZE

ISTNIEJĄCE DRZWI DO POMIESZCZENIA
BIUROWEGO NA 2 PIĘTRZE

ISTNIEJĄCE DRZWI NA 2 PIĘTRZE – DETAL
OŚCIEŻNICY

ISTNIEJĄCE DRZWI NA 2 PIĘTRZE –
DETAL OŚCIEŻNICY

ISTNIEJĄCE DRZWI W ARCHIWUM SADU
NA 2 PIĘTRZE

ISTNIEJĄCE DRZWI DO SALI ROZPRAW
NA 2 PIĘTRZE

IZBA ARCHITEKTÓW
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

LUBUSKA OKRĘGOWA IZBA ARCHITEKTÓW
OKRĘGOWA KOMISJA KWALIFIKACYJNA

l.dz.1/5/2010r.

Gorzów Wlkp., dnia 18.06.2010 r.

sygnatura akt LOIA/35/2010

DECYZJA

Na podstawie art. 12 ust. 1 pkt 1 i ust. 2, art. 13 ust. 1 pkt 1 i art. 14 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (tekst jednolity: Dz. U. z 2003 r. Nr 207, poz. 2016; dalsze zmiany: Dz. U. z 2004 r. Nr 6, poz. 41, Nr 92, poz. 881, Nr 93, poz. 888 i Nr 96, poz. 959, z 2005 r. Nr 113, poz. 954, Nr 163, poz. 1362 i 1364 oraz Nr 169, poz. 1419 oraz z 2006 r. Nr 12, poz. 63), art. 11 i 24 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o samorządach zawodowych architektów, inżynierów budownictwa oraz urbanistów (Dz. U. z 2001 r. Nr 5, poz. 42, z 2002 r. Nr 23, poz. 221 i Nr 153, poz. 1271 i Nr 240, poz. 2052, z 2003 r. Nr 124, poz. 1152 i Nr 190, poz. 1864, z 2004 r. Nr 141, poz. 1492 oraz z 2005 r. Nr 150, poz. 1247), oraz art. 104 i 107 § 1 i 4 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jednolity: Dz. U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1071; dalsze zmiany: Dz. U. z 2001 r. Nr 49, poz. 509, z 2002 r. Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271, i Nr 169, poz. 1387, z 2003 r. Nr 130, poz. 1188, z 2004 r. Nr 162, poz. 1692 oraz z 2005 r. Nr 64, poz. 565 i Nr 78, poz. 682)

stwierdza się, że

Pani

mgr inż. arch. **DOROTA JANINA KLIMOROWSKA**

**posiada odpowiednie wykształcenie techniczne i praktykę zawodową
i nadaje się**

UPRAWNIENIA BUDOWLANE

w specjalności architektonicznej do projektowania bez ograniczeń

Decyzja niniejsza jako uwzględniająca w całości żądanie strony nie wymaga uzasadnienia.

Od decyzji przysługuje Pani/Panu odwołanie do Krajowej Komisji Kwalifikacyjnej Izby Architektów. Odwołanie wnosi się za pośrednictwem organu, który wydał decyzję tj. Okręgowej Komisji Kwalifikacyjnej Lubuskiej Okręgowej Izby Architektów, w terminie 14 dni od dnia doręczenia decyzji.

Przewodniczący Komisji
Wiceprzewodniczący Komisji
Sekretarz Komisji
Członek Komisji

mgr inż. arch. Leon Szapowałow
mgr inż. arch. Henryk Kustos
mgr inż. arch. Halina Łowejko
mgr inż. arch. Bogdan Rogóż

Otrzymują:

1. Dorota Klimorowska ul. Ludowa 11, 65-742 Zielona Góra
2. Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego
3. Lubuska Okręgowa Rada Izby Architektów
4. a/a.

IZBA ARCHITEKTÓW
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Lubuska Okręgowa Rada Izby Architektów RP

ZAŚWIADCZENIE - ORYGINAŁ

(wypis z listy architektów)

Lubuska Okręgowa Rada Izby Architektów RP zaświadcza, że:

mgr inż. arch. DOROTA JANINA KLIMOROWSKA

posiadająca kwalifikacje zawodowe do pełnienia samodzielnych funkcji technicznych w budownictwie w specjalności architektonicznej i w zakresie posiadanych uprawnień nr **LOIA/35/2010**, jest wpisana na listę członków Lubuskiej Okręgowej Izby Architektów RP pod numerem: **LU-0151**.

Członek czynny od: 08-07-2010 r.

Data i miejsce wygenerowania zaświadczenia: 23-02-2017 r. Gorzów Wlkp.

Zaświadczenie jest ważne do dnia: **31-12-2017 r.**

Podpisano elektronicznie w systemie informatycznym Izby Architektów RP przez:
Paweł Kochański, Przewodniczący Okręgowej Rady Izby Architektów RP.

Nr weryfikacyjny zaświadczenia:

LU-0151-8E86-75A2-4D3B-7929

Dane zawarte w niniejszym zaświadczeniu można sprawdzić podając nr weryfikacyjny zaświadczenia w publicznym serwisie internetowym Izby Architektów: www.izbaarchitektow.pl lub kontaktując się bezpośrednio z właściwą Okręgową Izbą Architektów RP.

IZBA ARCHITEKTÓW
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Lubuska Okręgowa Rada Izby Architektów RP

ZAŚWIADCZENIE - ORYGINAŁ

(wypis z listy architektów)

Lubuska Okręgowa Rada Izby Architektów RP zaświadcza, że:

mgr inż. arch. DOROTA JANINA KLIMOROWSKA

posiadająca kwalifikacje zawodowe do pełnienia samodzielnych funkcji technicznych w budownictwie w specjalności architektonicznej i w zakresie posiadanych uprawnień nr **LOIA/35/2010**, jest wpisana na listę członków Lubuskiej Okręgowej Izby Architektów RP pod numerem: **LU-0151**.

Członek czynny od: 08-07-2010 r.

Data i miejsce wygenerowania zaświadczenia: 05-01-2018 r. Gorzów Wlkp.

Zaświadczenie jest ważne do dnia: **31-12-2018 r.**

Podpisano elektronicznie w systemie informatycznym Izby Architektów RP przez:
Paweł Kochański, Przewodniczący Okręgowej Rady Izby Architektów RP.

Nr weryfikacyjny zaświadczenia:

LU-0151-A57D-53EA-1B28-B9A6